

miştir; ancak bunun aksini savunanlar da vardır. İslâm coğrafyacıları bu gibi konular üzerinde yoğunlaşmışlar, zaman zaman Kur'an-ı Kerim'deki ilgili âyetleri (en-Nahl 16/14; bk. el-Furkân 25/53; en-Neml 27/61; Fâtür 35/12; er-Rahmân 55/19) göz önüne alarak bunlara açıklık getirmeye çalışmışlardır.

Okyanusa "denizlerin büyüğü" ve "yeşil deniz" diyen Mes'ûdî (*et-Tenbih ve'l-işrâf*, s. 75-76) uçlarının belli olmadığını, ölçümlerinin ancak tahmini yapılabileceğini ve sonunda Çin denizine bittiğini söyler. Mes'ûdî bu ifadeyle bugünkü Hint ve Pasifik okyanuslarından bahsetmektedir. İnsan bilgisinin okyanusun ölçülerini kapsamaya yetmediği sözü (*a.g.e.*, s. 77) Mes'ûdî döneminde bu konuların gerçekten az bilindiğini göstermektedir. Ya'kûb b. İshak el-Kindî ve Yâkût gibi âlimler de okyanusun geçilemez olduğunu söylerler. Okyanusta (Atlas okyanusu) ilk defa seyahat gerçekleştirilen coğrafyacı Endülüslü İbnü'd-De-lâî'dir ve onun eseri Kazvîni tarafından kullanılmıştır (*'Acâ'ibü'l-ma'âlu'kât*, II, 388). Okyanustaki gelgit olayları ve suyunun tuzluluğu da dikkatleri çekmiş, bunlar genelde ayın hareketlerine bağlanmıştır (Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb*, I, 113-115; *et-Tenbih ve'l-işrâf*, s. 77). Mes'ûdî, sudaki tuzluluğun eskilerin düşündüklerinin aksine sıcaklıkla ilişkilendirilmemesi gerektiğini belirtir ve yer yer Batlamyus'un görüşlerini aktarır; bütün nehirlerin kaynağı olarak da ayrı bir tatlı su okyanusunun varlığından söz eder. İslâm coğrafyacıları, okyanustaki adaların 270.000'e ulaştığını ve bunların bazılarında denizcilere fazla uzağa açılmamalarını ihtar eden heykellerin olduğunu kaydeder. Günümüzde okyanusları konu edinen bilim dalı "oşinografi" (deniz bilimi) adını alır. Bu dalda çalışan ilim adamlarının hesaplarına göre 510 milyon km² olan yeryüzünün 361 milyon km²'sini (Büyük Okyanus 180 milyon km², Atlas Okyanusu 106 milyon km², Hint Okyanusu 75 milyon km²) yani % 71'ini okyanuslar ve onlara bağlı denizler kaplamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), I, 113-115, 118-130; a.m.f., *et-Tenbih ve'l-işrâf*, Beyrut 1981, s. 62, 75-82; Şerîf el-İdrîsî, *Nüzhetu'l-müş-tâk* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1992; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 344-346; Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvîni, *'Acâ'ibü'l-ma'âlu'kât* (nşr. F. Wüstenfeld), Göttingen 1849 → (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1994, I, 105, 204; II, 388; Ahmet Ardel, *Hidrografiya: Okyanuslar ve Denizler*, İstanbul 1975, s. 7, 11; Carra de Vaux, *Okyanus, IA*, IX, 387; D. M. Dunlop, "al-Ba'ır al-Muhîr", *EP* (İng.), I, 934; a.m.f., "Ba'ır al-Rûm", a.e., I, 934-936.

MUSTAFA L. BİLGE

el-OKYÂNÛSÛ'İ-BASÎT

(الأوقيانوس البسيط)

Fîrûzâbâdî'nin *el-Kâmûsü'l-muhîr* adlı Arapça sözlüğünün Mütercim Âsım Efendi (ö. 1819) tarafından yapılan ve *Kâmus Tercümesi* diye bilinen Türkçe tercümesinin asıl ismi (bk. el-KÂMÛSÛ'İ-MUHÎT).

OKYAR, Ali Fethi

(1880-1943)

Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın arkadaşı, Türk siyaset adamı.

29 Nisan 1880'de bugün Makedonya sınırları içerisinde kalan Pirlepe'de doğdu. Babası Osmanlı Hariciye Nezâreti'nde memurluk yapan İsmâil Hakkı Bey'dir. Sekiz yaşına kadar Pirlepe'de kaldı. İlk öğrenimini Manastır'da yaptı (1891). Rüşdiye ve Manastır Askerî İdâdisi'ndeki tahsilini de burada bitirdikten sonra (1897) 1898'de İstanbul'da bulunan Mekteb-i Harbiyye'ye girdi. Hacı Dâvut gemisiyle Manastır'dan İstanbul'a gelen, içerisinde Mustafa Kemal'in de bulunduğu on yedi öğrenci arasında yer aldı. Mustafa Kemal ile Manastır'da askerî idâdi esnasında başlayan dostlukları ileri yıllarda da giderek artarak devam edecektir. Harbiye sıralarında II. Abdülhamid'in baskıcı yöntemine karşı okulda bazı arkadaşlarıyla birlik kurarak İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin taraftarları arasına katıldı. Jön Türkler'in yabancı postahaneler vasıtasıyla ülkeye soktuğu yasak yayınlardan etkilendi. Nâmık Kemal ve Tevfik Fikret'in şiirlerini ezberledi. Özellikle Harbiye döneminde Nâmık Kemal'in vatan ve hürriyet ideallerine dayanan düşünceleri Ali Fethi Bey'e çok tesir etti. 1901'de Harbiye'den mezun olduktan sonra kurmay sınıfına ayrıldı ve buradan 1904'te mezun oldu. Aynı yıl merkezi Selânik'te bulunan üçüncü Ordu'nun kadrosunda kurmay yüzbaşı olarak göreve başladı. Ali Fethi Bey'in sınıf arkadaşları arasında Ali Fuad Paşa (Erdem), Cafer Tayyar Eğilmez Paşa, Galatalı Albay Şevket, Karakol Cemiyeti'nin kurucularından İttihatçı Albay Kara Vâsif Bey, Mustafa Muğlalı Paşa, İttihatçı şeflerden Enver ve Hâfız Hakkı paşalar gibi önemli simalar vardır. Üçüncü Ordu'ya bağlı 13. Süvari Alayı'nda ilk kıta hizmetine başladı. Oluşturulan Manastır Mıntıka Komutanlığı'na bağlı olarak Edirne, Kesriye, Naslıç,

Selânik gibi bölgelerde Enver Bey ve Kâzım Karabekir'le birlikte eşkiya takibatında bulundu. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilânına kadar bu görevde kalan Fethi Bey, bu yıllar içerisinde İttihat ve Terakkî Fırkası'nın askerî kanadına da resmen katılmış oldu. Meşrutiyet'in ilânından bir gün önce (23 Temmuz 1908) Selânik'te Manyasizâde Refik Bey'in evinde İttihat ve Terakkî'nin Selânik şubesinin yaptığı toplantıya iştirak etti ve cemiyetin meşrutiyeti ilân etirmede asıl amacının ne olacağı yönündeki beyannâmeyi Talat Paşa'nın teklifi üzerine bizzat kaleme aldı.

Otuzbir Mart Vak'ası sebebiyle Selânik'ten gelen Hareket Ordusu'nun kurmayları arasında Ali Fethi Bey de vardı. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin (27 Nisan 1909) ardından zorunlu ikamet yeri olan Selânik'teki Alatinî Köşkü'ne sevki için oluşturulan muhafız birliğinin başında yer aldı. Selânik'teki görevi esnasında II. Abdülhamid'in şahsî servetinin elinden alınarak ordu hesabına geçirilmesi muamelesinde aktif bir şekilde çalıştı. İstanbul'da İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin üyeleri arasında iktidar kavgasının kızışması ve askerlerin ya siyaseti ya da askerliği seçmesi yönünde bir kararın uygulamaya sokulması üzerine Ali Fethi Bey Paris'e ataşemiliter olarak gönderildi (1910). Burada Büyükelçi Rifat Paşa ile çok iyi anlaştı ve 1911 yılına kadar görevini sürdürdü. O yıllarda pek çok silâh arkadaşının aksine siyaseti tercih etmedi. Bu arada Fransız demokrasisini ve parlamenter yapısını araştırdı; böylece daha sonraki yıllarda siyasî hayatında yolunu çizerek olan liberal anlayışın temellerini atmış oldu. 1911 Eylülünde İtalyanlar'ın Trablusgarp'ı işgal etmesi üzerine Tunus'tan sınırı geçerek bölgenin korunmasında yararlı faaliyetlerde bulundu. Balkan Savaşı çıkınca (1912) Boğazlar'ı savunmak için Bolayır'da kurulan Bahr-i Sefid Boğazı Kuvâ-yı Mürettebesi'nde kurmay başkanı olarak çalıştı. Ayrıca Arnavutluk'taki İpek cephesinde Abdullah Paşa'nın maiyetinde kurmay başkanı sıfatıyla bulundu ve Talat Paşa'nın önerisi üzerine 1912'de Manastır'dan İttihat ve Terakkî Fırkası adına Osmanlı Meclis-i Meb'ûsanı'na milletvekili olarak girdi. Bu arada İttihat ve Terakkî Fırkası'nın genel sekreterliğine getirildi. Yunanlılar'ın Selânik'i işgali kesinleşince II. Abdülhamid'in İstanbul'a getirilmesi görevi kendisine verildi. Abdülhamid'in bir Alman gemisiyle geri getirilip Beylerbeyi Sarayı'na yerleştirilmesini (1 Kasım 1912) temin etti. Bâbiâli Baskını'ndan sonra İttihatçılar'ın iktidarı kesin biçimde ele ge-

çirmesi üzerine radikal İttihatçılar'ın bas-kısıyla genel sekreterlik görevini Eyüp Sab-ri Bey'e bıraktı. Sadrâzam Mahmud Şev-ke't Paşa'nın bir suikast neticesinde öldürülmesiyle gerilen siyasî ortamdan kur-tulması için 10 Ekim 1913'te Sofya'ya bü-yükelçi tayin edildi. Yanına ataşemiliter olarak Mustafa Kemal'i aldı. Ali Fethi Bey, Mahmud Şevket Paşa suikastından sonra kendi isteğiyle askerlikten ayrılmış ve kur-may yarbay rütbesiyle yedek subay sınıfı-na geçmişti. Mustafa Kemal'in Enver Pa-şa'nın Harbiye nezâretine getiriliş biçimi-ni eleştirmesi ve askerlerin siyasetten el-lerini çekmesine taraftar olması kendisini çeşitli tehlikelerle karşı karşıya getirmiş-ti. Bu durumda Sofya formülünü beraber bulmuşlardı. Fethi Bey 4 Aralık 1917'ye kadar Sofya'da kaldı, bugünkü elçilik bi-nasını da kendisi satın aldı. Buradaki hiz-metlerinden dolayı Bulgar kralı tarafından Sivil Liyakat ve Şecaat nişanlarıyla ödül-lendirildi. Sofya'dan İstanbul'a dönen Ali Fethi Bey, Meclis-i Meb'ûsan'ın III. dö-ne-mine İstanbul milletvekili olarak girdi. Ekim 1918'de kurulan Ahmed İzzet Paşa kabinesinde Dahiliye nazırı oldu. Mondros Mütarekesi'nin en çetin şartları içerisinde, İstanbul'daki muhalefetin İttihatçı düş-manlığına karşı bir cevap olmak üzere adı-nı Mustafa Kemal'in koyduğu *Minber* ga-zetesini onunla birlikte çıkardı. Bu arada Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın gazetelerinde yayımlanan İttihatçılar'ın resimleri arasın-da Fethi Bey'in resmi de vardı. Bu gazete-ler sorumlu İttihatçılar'ın cezalandırılma-sını istiyordu. Mart 1919'da Damad Ferit Paşa hükümeti tarafından Hayri Efendi ve Rauf Orbay gibi arkadaşları ile beraber tu-tuklanarak Bekir Ağa Bölüğü'nde iki bu-çuk ay kaldıktan sonra 28 Mayıs 1919'da altmış altı tutuklu ile birlikte Galata'daki Arabyan Hanı'na getirildi ve oradan Mal-ta'ya sürgüne gönderildi (16 Mart 1920). Fethi Bey 30 Nisan 1921 tarihine kadar sürgünde kaldı. Malta'dan Avrupa'ya geç-ti, Münih üzerinden Roma'ya gitti, ardın-dan İstanbul'a geldi ve Ankara'ya geçip Millî Mücadele'ye katıldı. Ardından kurmay olarak cepheleri dolaştı. 11 Ekim 1921'de Dahiliye vekilliğine getirildi. Ağustos-Ka-sım 1923 ve Kasım 1924 – Mart 1925'te iki defa başbakan oldu. İlk başbakanlık gö-revinde Dahiliye vekilliğini de üzerine al-mıştı. Fethi Bey Kasım 1923'te yerini İsmet Paşa'ya (İnönü) bıraktı. Kasım 1924'e ka-dar Cumhuriyet Halk Fırkası'nın İstanbul mebusu olarak kaldı. Kısa bir dönem Tür-kiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk başkan-lığını da yürüttü. İkinci defa geldiği başba-

kanlıkta fırka içindeki bazı siyasî sorunlar-la uğraştı. 17 Kasım 1924'te kurulan Ter-rakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın mec-lis içindeki muhalefetiyle karşılaştı. Bu sı-rada Millî Müdafaa Vekâleti de kendi üze-rindeydi. Üç buçuk ay sürecek olan bu hü-kümet 1925 yılı Mart ayında çıkan Şeyh Said isyanı sebebiyle düştü ve İsmet Pa-şa hükümeti kuruldu. Fethi Bey 27 Mart 1925'te Paris'e büyükelçi tayin edildi. 1930 yılı Ağustosunda izinli olarak döndüğünde Mustafa Kemal tarafından kendisine yeni bir parti kurması teklif edildi. Ali Fethi Bey bu konuda Atatürk'ten gerekli temi-natı almaya çalıştı ve 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruldu, Fet-hi Bey de Gümüşhane'den milletvekili se-çildi. Yurdun her yanından Serbest Cum-huriyet Fırkası'na büyük yöneliş oldu. Bu sırada yapılacak belediye seçimlerinde ye-ni partinin ezici bir çoğunluk sağlayacağı beklentisi fırkanın geleceğini ciddi anlam-da tehlikeye düşürdü. Sonunda parti da-ha teşkilâatlanmasını tamamlamadan Ka-sım 1930'da kendini feshetti.

Bu denemeden sonra Fethi Bey'e yeni-den Paris'e dönebileceği bildirildiyse de kabul etmedi. 7 Nisan 1934'te Londra bü-yükelçiliğine gönderildi. 1936'da İngiltere Kralı VIII. Edward'ın Türkiye ziyareti dola-yısıyla İstanbul'a geldi. O yıl içinde imzala-nan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Türk delegasyonu içinde bulundu. Atatürk'ün ölümünden sonra 1939'da ülkeye döndü. İsmet İnönü kendisiyle barışmak istedi ve onu Refik Saydam kabinesine Adalet ba-kanı tayin etti. Bu arada Bolu milletvekil-liğine seçildi. 1942'de emekli oldu. Büyü-kada'daki köşküne çekilerek hâtıralarını yazmaya başladı. Serbest Cumhuriyet Fir-kası dönemine ait hâtıralarını kaleme al-dı, fakat 1943 yılının başlarından itibaren hastalığı ilerledi. 7 Mayıs 1943 tarihinde İstanbul Nişantaşı'ndaki evinde öldü ve Zincirlikuyu Asrî Mezarlığı'na defnedildi.

Ali Fethi
Okyar

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar, I-II. Kısım*, İstanbul 1957-60, tür.yer.; Hüseyin Cahit Yalçın, *Siyasal Anılar*, İstanbul 1976, tür.yer.; Ali Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam* (haz. Cemal Kutay), İstanbul 1980; a.m.lf., *Serbest Cumhuriyet Fir-kası Nasıl Doğdu, Nasıl Fesh Edildi?*, İstanbul 1987; Çetin Yetkin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, İstanbul 1982, tür.yer.; E. J. Zürcher, *Politi-cal Opposition in the Early Turkish Republic: The Progressive Republican Party, 1924-1925*, Leiden 1991, tür.yer.; Ahmet Ağaoglu, *Serbest Fir-ka Hatıraları*, İstanbul 1994, tür.yer.; Nevin Yurt-sever Ateş, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul 1994; *Fethi Okyar'ın Anıları: Atatürk-Okyar ve Çok Partili Türkiye* (haz. Osman Okyar – Meh-met Seyitdanlıoğlu), Ankara 1997; Ahmet Yeşil, *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk Teşkilatlı Muha-lefet Hareketi: Terakkiperver Cumhuriyet Fir-kası*, Ankara 2002; F. Tevetoğlu, "Okyar, Ali Fethi", *TA*, XXV, 408-409; W. Hale, "Okyar", *EP* (İng.), VIII, 168.

MUAMMER GÖÇMEN

OKYAY, Mehmed Necmeddin (1883-1976)

Hat, ebru ve kitap sanatları ustası.

28 Ocak 1883'te Üsküdar'ın Toygartepe semtinde doğdu. Babası Üsküdar Mahkeme-i Şer'iyye başkâtibi ve Yeni Vâlide Camii imam-hatibi Abdünnebî Efendi, an-nesi Binnaz Hanım'dır. Karagazi (Karakadi) mahalle mektebini bitirdikten sonra Ka-sapzâde Hâfiz Mehmed Efendi'nin yanın-da hıfza başladı. Ravza-i Terakkî Mekte-bi'nde tahsilini sürdürürken hocasının ve-fatı üzerine hıfzını bu mektebin hocası Hâ-fız Şükrü Efendi'den tamamladı. Mekte-bin hat muallimi Hasan Talat Bey'den rik'a, divanî, celf divanî yazılarını rüşdiye seviye-sinde meşkederek icâzet aldı. Hasan Talat Bey, 1902 yılında onu Nuruosmaniye Med-ressesi'ndeki "yazı odası"na götürerek Fili-beli (Bakkal) Hacı Ârif Efendi'nin dersleri-ne devam etmesini sağladı. Üsküdar İdâdî-si'ndeki tahsilinin ikinci yılında hat meşki-ne gitmesine müsaade edilmeyince mektebi bıraktı. Bu sırada eline geçen bir ebru kâğıdı onu bu sanata yönlendirdi. 1903 yılında Sultantepe'deki Özbekler Tekkesi şeyhi Edhem Efendi'ye devam ederek on-dan ebru sanatını, kâğıt boyama ve âhar-lama usullerini, biraz da ince marangozlu-ğu öğrendi. Ertesi yıl hocasının vefatının ardından ebruyu kendi gayretiyle ilerletti. Toygartepe'de komşusu olan ressam Ho-ca Ali Rızâ Bey'den bu konuda renk zev-kini geliştirdi. Edhem Efendi'nin delâletiy-le meşhur celf ustası Sâmî Efendi'den ta'lik hattını meşkedip 1905 yılında bu yazı-